

قسمت دوم:

۳ صفویہ

● نمونہ مقالات:

○ علل انقراض صفویہ ۱

○ علل انقراض صفویہ ۲

پرویش گاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شروېشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۳ صفویه

۱-۳ عصر صفویه و سلاطین عثمانی

عنوان و عنوان فرعی مقاله	پدیدآوران	مآخذ	آدرس
تیراندازی شاه صفی	-----	راه نجات از کتاب قارویه	۹-۶۶ «۹»
شاه اسماعیل صفوی از زندان استخر تا تخت سلطنت ۲۲۳ شماره	اقتباس: ذبیح ا... منصوری	-----	۳۰-۹۱ «۳۴»
شاه سلطان حسین صفوی از زندان استخر تا تخت سلطنت ۲۰ شماره	اقتباس: ذبیح ا... منصوری	-----	۲۰-۳۶ «۳۲»
کار کیا از شاه اسماعیل استمداد کرد	اقتباس: ذبیح ا... منصوری	-----	۸۵-۵۳ «۳۳»
سلیمان خان قانونی و شاه طهماسب ۲۲۰ شماره	اقتباس: ذبیح ا... منصوری	-----	۵۱-۳۴ «۳۷»
از شاهنشاهی صفوی تا قیام رضا شاه کبیر	دکتر محمد اسماعیل رضوانی	مجله پیام پاسداران	۳۵-۲۶ «۳۷»

۲-۳ صفویه و عثمانی در مدار ستایش و ستیز

جوهر آغا ۲۲۱ شماره	ترجمه: علی جواهرکلام مدیر روزنامه هور	روزنامه اقدام	۹-۱۰ «۴»
--------------------	---	---------------	----------

عنوان و عنوان فرعی مقاله	پدیدآوران	مآخذ	آدرس
دختر فرانسوی در حرم سلطان عثمانی ۲۱ شماره	آرتور شنیتزلر ترجمه: ذبیح الله منصوری	روزنامه کوشش	۹-۱۳ «۴»
درویش خسرو و شاه عباس	نصرالله فلسفی	روزنامه امید	۱۳-۲۳ «۴»
زنان شاه عباس طرز حرکت زنان شاه در سفر	نصرالله فلسفی	روزنامه امید	۱۱-۲۵ «۴»
شاه عباس و شیرفروش	جرج من وارننیک ترجمه: هدایت دهش	روزنامه صبا	۸-۲۶ «۴»
تفریحات زنان شاه عباس	نصرالله فلسفی	روزنامه امید	۷-۲۷ «۴»
یک شب با شاه عباس	نصرالله فلسفی	روزنامه امید	۱۳-۲۹ «۴»
یک شب با زنان زیبای شهر	نصرالله فلسفی	روزنامه امید	۵-۳۰ «۴»
بازلوند	نصرالله فلسفی	روزنامه امید	۵-۳۲ «۴»
تفریحات شاه	نصرالله فلسفی	روزنامه امید	۱۷-۳۳ «۴»
آخرین معشوقه سلطان عبدالحمید» شماره	-----	روزنامه رگبار	۱۲-۳۱ «۵»
قتل ولیعهد	-----	روزنامه ترقی	۱۵-۳۵ «۵»
فرمان قتل عام ارامنه در کلیسا (جوهر) (آغا)	علی جواهرکلام	-----	۱۷-۲ «۷»
زن شاه عباس تخت مادرزاد	-----	اطلاعات متغی	۱۵-۱۳ «۷»
سلطنت ۳ روزه شیخ یوسف فقطوی	ناصرالدین شاه - شاه حسینی	صدای وطن	۲۰-۶۷ «۸»
شاه صفی اینطور حکم می‌کرد!	-----	راه تجارت	۱۹-۷۹ «۸»
از کاسه سر قدح شراب ساختند	-----	پارس	۱۱-۸۸ «۸»
فدائی شاه عباس	-----	-----	۱۷-۸۸ «۸»

آدرس	مآخذ	پدیدآوران	عنوان و عنوان فرعی مقاله
«۹» ۹-۹	-----	گردآورنده محمدعلی جمال زاده	خان اول ایران و رئیس کل قوای مملکتی
«۹» ۹-۱۹	هزار پیشه	-----	شاهزاده‌های کور
«۹» ۱۴-۱۷	روزنامه اتحاد	فریور یغمائی	اگر پادشاه بدیدن تو بیاید، چه می‌کنی!
«۹» ۲۱-۱۲	کتاب تاورنیه	-----	سر پسر را بریده و در طشت طلا به حضور شاه بردند
«۹» ۲۳-۳	مهر ایران	-----	نقشه مفصلی برای ایجاد کار تهیه شده
«۹» ۲۷-۲۷	راه نجات	-----	شاه دستور داد
«۹» ۳۲-۲	-----	-----	فعالیت برای ادامه خطوط راه آهن ایران آغاز شده است
«۹» ۵۷-۱۳	کارگران ایران	-----	ای به قربانت بچنبیان ریش را!
«۹» ۷۰-۴	اتحاد ملی	-----	در برنامه هفت‌ساله راه‌آهن جدیدی اهدات نمی‌شود
«۱۰» ۹-۳	-----	-----	آیا در ایران دستگاه سیسموگراف نصب می‌شود؟
«۱۰» ۹۷-۱۰	مجله کاویان	صادق نشات	آری یقیناً خود اوست، شاه است
«۱۱» ۱۱-۳۳	-----	علی تقی بهروزی	برای حفظ سلطنت فرزند خود را با حیله کشت؟
«۱۱» ۲۷-۲۵	نامه ژاندارمری	-----	شاه عباس تلافی کتک را با ازدواج درآورد
«۱۱» ۲۹-۱۳	تهران‌شهر	-----	عجالتاً بهتر از این آقا حیوانی نیست
«۱۱» ۳۲-۲۵	کاربان	حسین یزدانیان	خواجه سازی
«۱۱» ۶۶-۲۰	راه نجات	-----	شاه عباس و تیرانداز ماهر
«۱۲» ۱۰-۲۶	-----	فریدونی	راه همدان و بیچار در چه حال است

عنوان و عنوان فرعی مقاله	پدیدآوران	مآخذ	آدرس
ماجرای یک جنایت عجیب تاریخی	-----	ایران جدید	«۱۲» ۸۲-۱۶
دیدار کدام یک از ما شوم بود	-----	اتحاد ملی	«۱۲» ۹۵-۲۲
من به چنین مملکتی نمی‌آیم	-----	چهلستون	«۱۳» ۸۳-۲۱
در میدان شاه دو تنور ساختند و جار زدند	-----	چهلستون	«۱۳» ۸۸-۱۱
ماجرای عشق شاهزاده ایرانی	سفرنامه مادام دیولافوا - ترجمه فسرهوشی (مترجم همایون)	-----	«۱۴» ۵۵-۱۴
یک زن زیبا (بحرین) را به ایران بازگردانید	-----	ترجمه از انجم روز	«۱۶» ۴۵-۱۳
هیئتی برای تهیه مقدمات اتصال راه آهن ایران و ترکیه به آنکارا می‌رود	-----	آتش	«۱۶» ۱۰۸-۶
ایجاد فرودگاه در شمال و جنوب برای پرواز جت	-----	انتقام	«۱۶» ۱۱۰-۶
بزرگترین فرودگاه نظامی در مشهد	-----	خراسان	«۱۶» ۱۱۱-۵
سوغات بخت بیدار و شمشیر تیز	-----	کار	«۱۶» ۱۱۵-۲۵
بورس اتومبیل در ایران	-----	تهران اکونومیست	«۱۷» ۱۲-۳۱
شاه عباس و گنجعلی خان	-----	یغما	«۱۷» ۱۳-۳۵
پادشاه دوره گرد	عبدالرحمن فرامرزی	اطلاعات ماهانه	«۱۷» ۳۹-۱۹
زن و عشق در زندگی شاه عباس	فلسفی و استاد دانشگاه	بهار ایران	«۱۷» ۲۲-۲۱
چند اطلاع درباره راه آهن تهران - مشهد	-----	-----	«۱۷» ۶۸-۲۵

عنوان و عنوان فرعی مقالہ	پدیدآوران	ماخذ	آدرس
احتمال دارد بندر عباس بعنوان بندر آزاد اعلام شود	-----	-----	«۱۸» ۲-۴
پایان یک حکومت پنجاه سالہ درشکہ کہ یکروز حاکم زیبایی و سرعت تہران بود امروز از خیابانہا جمع می شود	-----	کیهان	«۱۸» ۴-۱۳
پادشاهی کہ خردہ فروشی می کرد ظالم تر از ہمہ کیست؟! ما سہ تن کردیم کار خویش را ای بقریانہ بجنیان ریش را	نصرت ا... فلسفی	سلک	«۱۸» ۶۴-۴۰
قدیمی ہا خودشان را مسخرہ کردہ بودند!	-----	نوای ملت	«۱۸» ۶۸-۴۹
بخشش	-----	مجلہ بزرگ	«۱۸» ۷۷-۵۰
شاه عباس کبیر و اسیر کرد ناوگان مسافربری و نفتکش ایران در کجا ساختمی شود	دکتر عبدالحسین نوائی	مجلہ وزارت امور خارجہ	«۱۸» ۸۸-۱۷
مسافرتہای دیروز و امروز زنہا را از گلدستہ پرت می کردند مردہا را در تنور کباب می کردند	-----	روزنامہ سلک	«۱۸» ۹۱-۵۷
شاه عباس ہم گاوبازی دوست داشت یکی از تفریحات شاه عباس شرکت در مراسم جشن ابریزان بود	مهندس اسد...رزاقی	مجلہ رادیر	«۱۸» ۹۳-۶۰
من غلام سلطان محمد فاتح بودم»	میکا والتاری (فنلانندی) - اقتباس: ذبیح... منصور	تلخ و شیرین	«۱۸» ۱۰۴-۳۰
		اخبار روز اسفہان	«۱۹» ۴-۶۹
		نوای ملت	«۱۹» ۸۱-۲۱
		پیک ایران	«۱۹» ۹۴-۳۲
		-----	«۲۰» ۸۵-۲۹
		-----	«۲۱» ۴۶-۴۴

عنوان و عنوان فرعی مقاله	پدیدآوران	مآخذ	آدرس
شاه عباس در جشن آب ریزان	استاد حسین مسرور	مجله رادیو ایران	«۲۱» ۷۲-۴۶
همه جا بله قربان؟	-----	ترقی	«۲۱» ۹۰-۲۳
این هم شد زندگی	استاد حسین مسرور	مجله رادیو ایران	«۲۲» ۱۵-۴۰
شبی که شاه به تبریز رفت	استاد حسین مسرور	مجله رادیو ایران	«۲۳» ۲۴-۱۳
سلطان سلیم بزرگترین و شگفت‌انگیزترین پادشاه آل عثمان «۲۶ شماره»	اشتن متر (آلمانی) - اقتباس: ذبیح ا... منصوری	-----	«۲۴» ۸۷-۲۰
شاعر و سردار بزرگی که ۳۲ سال در زندان به سر برد	-----	-----	«۲۴» ۸-۲۵
شاه سلیمان و شیخ علی خان	رضا عرفان	-----	«۲۴» ۸-۲۵
شاعری که هم وزن خود زر گرفت	-----	-----	«۲۴» ۳۴-۲۹
نکته های تاریخی	محمد رضا روحانی	-----	«۲۴» ۴۲-۲۱
از اینجا و آنجا	-----	-----	«۲۴» ۶۴-۴۹
کارخانه تلفن سازی ایران به زودی آماده کار خواهد شد	شرکت مهان	-----	«۲۵» ۱۰۱-۸
ماجرای عزل و محاکمه یک وزیر	اسماعیل دولتشاهی	مجله سخن	«۲۷» ۷۸-۲۳
گوربگور کنندگانی که خود گور بگور شدند	باستانی پاریزی	یضا	«۲۹» ۵-۱۹
عدالت و دادخواهی در ایران دوران صفوی - چگونه مردم را برای اداء شهادت شکنجه می دادند؟	ترجمه دکتر تقی تفضلی	از کتاب سفرنامه سائسون	«۲۹» ۱۱-۱۹
ظهور شاه عباس و تجدید زیر بنا	باستانی پاریزی	-----	«۳۰» ۳۶-۲۶
اثر انگشت زن و سکس و شراب در تاریخ ایران و سرانجام آن «۲۰ شماره»	نصرا... فلسفی استاد دانشگاه	-----	«۳۰» ۴۱-۲۵

عنوان و عنوان فرعی مقاله	پدیدآوران	مآخذ	آدرس
هر کجا که آدم پا می گذارد، آنجا دم حضرت اجل است!	ناصر نجمی	-----	«۳۰» ۲۶-۲۰
شاه عباس کیبیر	-----	-----	«۳۱» ۱۰۳-۳۲
حمایت حیوانات از دیدگاه شاهنشاهان ایران	دکتر محمد ستاری دانشیار دانشگاه تهران	مجله حمایت حیوانات	«۳۲» ۳-۳۸
ماجراهایی از شاه عباس آزادی اندیشه و مذهب در ایران و شواهدی خواندنی درباره آن	ن - طاهری	-----	«۳۲» ۸-۴۳
نکته‌ها و ملاحظات از نحوه حکومتی یک پادشاه بزرگ «۳۳»	باستانی پاریزی	نشریه مدرسه عالی ادبیات	«۳۲» ۳۷-۲۱
زندگانی و سلطنت و بیماری و مرگ شاه عباس و مدفن او «۳۳»	نصراله فلسفی	مجله یفما	«۳۲» ۸۲-۲۳
شاه اسماعیل صفوی از زندان استخر تا تخت سلطنت «۳۳»	اقتباس: ذبیح ... منصوری	-----	«۳۴» ۱۱-۲۹
دنباله کارهای اجتماعی شاه اسماعیل اول	ذبیح الله منصوری	-----	«۳۴» ۶-۳۵
اقدامات اجتماعی شاه اسماعیل بزرگ	ذبیح الله منصوری	-----	«۳۴» ۷-۳۳
جمعی همه تر دامن و قومی همه جاهل!	-----	مجله رنگین کمان	«۳۴» ۵۵-۴۱

۳-۳ سیاست خارجی

مسافرت آنتونی شرلی به ایران «۳۳»	جرج من وارنیتک ترجمه هدایت دهش	مجله راه نو	«۴» ۴۲-۲
----------------------------------	-----------------------------------	-------------	----------

عنوان و عنوان فرعی مقاله	پدیدآوران	ماخذ	آدرس
شاه صفی و ساعت ساز سوییسی	ترجمه از سفر نامه تاورنیه	مجله یادگار	۱۰-۲۵ «۵»
سپاه دشمن به دروازه‌های پایتخت رسیده بود	-----	بیداری	۲۸-۵ «۹»
در میان کشته و خون، پرچم ایران افراشته شد	-----	ندای ایران	۱۹-۲۰ «۹»
سفیر ایران دختری را در صندوقی مخفی کرده به ایران آورد	دکتر عزیزه وحدت	پولاد	۹-۲۷ «۹»
مهاجرت به ترکیه هم بدون نتیجه پایان یافت	ملکزاده هیرید	-----	۱۳-۹۱ «۱۰»
شاه طهماسب و نماینده ملکه انگلستان	محمود محمود	دنیای	۲۶-۳۱ «۱۱»
شاه عباس سفرای خارجی را چگونه بار می‌داد؟	-----	راه نجات	۱۸-۳۳ «۱۸»
گوشه ای از تاریخ روابط ایران و روس (۲) پطر کبیر و خورشید کلاه خانم با ایران چه کردند	سرتیپ یکرنگیان	-----	۲۸-۷۳ «۱۹»
ایلچی کبیرایران نزد امپراطور فرانسه	-----	کاوش	۲۰-۶۰ «۲۱»
کشف جنازه یکی از شهیدان جنگ چالدران	-----	-----	۲۱-۹۲ «۲۴»
کلاهی که سفرای قلبی بر سر حکومت صفویه گذاشتند	۱. کاظمیه	مجله اطال بازرگانی	۲۱-۱۶ «۲۹»
شکوه و جلال مهمانیهای دربار صفویه	ترجمه: دکتر تقی تفضلی	از سفرنامه مانسون	۱۹-۲۴ «۲۹»

عنوان و عنوان فرعی مقاله	پدیدآوران	مآخذ	آدرس
حیله ای که ایرانیان در کار هلندیها کردند	ترجمه دکتر تقی تفضلی	سفرنامه (ماتسون)	۲۲-۳۵ «۲۹»
فرصت های از دست رفته در تاریخچه مناسبات سیاسی و بازرگانی ایران و اروپا	علی اکبر جلیوند	-----	۳۰-۱۰۱ «۲۹»
ماجرای پناهندگی همایون، پادشاه هند به دربار صفوی	محمد مشیری	مجله وحید	۳۰-۸ «۳۰»
جزئیات پذیرش و پذیرائی دری افندی سفیر سلطان عثمانی	طاهری شهاب	مجله وحید	۲۵-۷۱ «۳۰»
شاه سلطان حسین و درباریان او از نظر سفیر عثمانی	طاهری شهاب	مجله وحید	۲۲-۷۲ «۳۰»
فداکاری سربازان دلاور کرد در جنگ چالدران	-----	-----	۳۶-۱۰۴ «۳۱»
خواهش صفدر بیک از شاه اسماعیل دوم	ذبیح الله منصوری	-----	۲۱-۲ «۳۴»
شاه اسماعیل صفوی از زندان استخر تا تخت سلطنت ۱۵۶۶م	اقتباس: ذبیح الله منصوری	-----	۳۴-۲۱ «۳۴»
آزادی اسیران جنگی (شاه اسماعیل صفوی)	-----	-----	۳۶-۱۹ «۳۴»
رفتار شاه اسماعیل با اسیران	ذبیح الله منصوری	-----	۳۶-۲۰ «۳۴»
توقف شاه اسماعیل در ری	ذبیح الله منصوری	-----	۳۷-۲۲ «۳۴»
بار دیگر شاه اسماعیل مجبور به قسح عزیمت شد ۲۰ شماره	ذبیح الله منصوری	-----	۳۳-۲۴ «۳۴»

عنوان و عنوان فرعی مقاله	پدیدآوران	مآخذ	آدرس
ملاقات سفیر پطر کبیر با شاه سلطان حسین	ترجمه اسماعیل	مجله سخن	«۳۸» ۳۴-۳۳

۳-۴ مذهب، روحانیت و آداب و رسوم ملی

شاهراد شیخ بهائی با علمی که از استفاده خود آموخته بود نامرئی شد و بر سر سفره شاه نشست	-----	راه نجات	«۸» ۸۸-۱۹
علم چه اندازه قیمت دارد	-----	راه نجات	«۸» ۱۰۱-۷
زهد و تقوی احمد اردبیلی	-----	راه نجات	«۹» ۳-۱۳
شاه عباس و شیخ بهائی و محسن ریشو	-----	گیلان‌شهر	«۱۱» ۱۹-۱۲
شاه عباس پیاده	-----	راه نجات	«۱۱» ۲۳-۳۲
ملاحمد معروف به مقدس اردبیلی	-----	راه نجات	«۱۱» ۲۷-۲۲
شیخ بهائی و میرداماد	مهدی پرتوی	-----	«۱۶» ۴۸-۲۲
شاه عباس و شیخ بهاء	-----	کتاب مناقب العلماء - سخن	«۲۱» ۲۴-۴۶
شاه عباس و شیخ بهائی	-----	-----	«۲۲» ۳۱-۱۶
چند عید نوروز شاه عباسی	-----	-----	«۲۹» ۵۱-۳۸
نوروز در محرم	-----	-----	«۳۰» ۵۰-۴
ملاعبدا... تونی و شاه عباس	ع. ن. پهریزی	-----	«۳۱» ۲-۳۷
جواب دانشمندان میرقندر سکی به شاه عباس	-----	-----	«۳۱» ۱۰۰-۴۴

۳-۵ سیاست داخلی

عنوان و عنوان فرعی مقاله	پدیدآوران	مآخذ	آدرس
مجازات حاکم	-----	آهنگ نو	۲۷-۴ «۹»

۳-۶ قضاوت

عنوان و عنوان فرعی مقاله	پدیدآوران	مآخذ	آدرس
قاضی القضاة یک محاکمه در حضور شاه اسماعیل دوم	ذبیح الله منصوری	راه نجات	۱۷-۳۸ «۹» ۴۳-۱ «۳۴»

۳-۷ دربار و فرمان‌ها * ← ۱۱-۳

رفتار شاه عباس با فرزندانش در حرمسرای شاه سلطان حسین داستان وفاداری تاثر انگیز نقاره چیها	علی اصغر حریری	مجله یفا گلستان	۲۱-۲۱ «۱۲» ۱۳-۶۹ «۱۳»
فرمان شاه طهماسب صفوی به رئیس غلامان خاصه دختر ایرانی ملکه هندوستان	روح الله خالقی	کتاب سرگذشت موسیقی ایران شاهد غرب	۲۹-۸۰ «۱۵» ۶۲-۳۸ «۱۹»
یک فرمان از شاه عباس کبیر طرز نشستن امرا و بزرگان در حضور شاه صفوی	بانو شمس الملوک جواهر کلام	کتاب بانوان نامی اسلام و ایران	۱۸-۲۷ «۲۰» ۴۵-۳۲ «۲۷»
	-----	سفرنامه ساسون که در زمان شاه سلیمان صفوی نوشته شده است	۴۱-۸ «۳۲»

۳-۸ موسیقی و هنر

عنوان و عنوان فرعی مقاله	پدیدآوران	مآخذ	آدرس
تأثیر یک تصنیف خوب در شاه عباس	-----	بهار ایران	۱۵-۷۵ «۱۷»
سرگذشتی از ترانه و سرود در ایران	دکتر نیوسینا	-----	۲۲-۲۳ «۱۸»

۳-۹ پهلوانان و آیین پهلوانی

داستان پهلوان محمد کره‌نی	ناصر نجمی	اطلاعات هفتگی	۲۹-۹۶ «۱۹»
پهلوان ناکام	سعید نفیسی	-----	۴۱-۵ «۲۰»

۳-۱۰ اقلیت‌های مذهبی و آرامنه

داستان جلفا و آرامنه	-----	-----	۳۲-۴۸ «۲۴»
----------------------	-------	-------	------------

۳-۱۱ خوانین و قزل باشان

خان هرمز	حسین مسرور	مجله رادیو ایران	۲۹-۷ «۲۶»
مردم چگونه به شاه صفوی شکایت می کردند و خانهای حاکم چطور جلو شکایات مردم را می گرفتند	ترجمه دکتر علی تفضلی	از سفرنامه سانسون	۱۹-۱۰ «۲۹»
قزلباشان که بودند و چه کردند؟	باستانی یاریزی	-----	۲۷-۳۵ «۳۰»

۳-۱۲ علل انقراض

عنوان و عنوان فرعی مقاله	پدیدآوران	ماخذ	آدرس
علل انقراض سلسله صفویه ۲۰ شماره	ل . لاکهارت	سخن	۹۳-۱۹ «۲۴»
عواملی که سقوط صفویه را موجب گردید	باستانی پاریزی	-----	۵۹-۲۵ «۳۰»

یک تحقیق جالب تاریخی دربارهٔ علل انقراض سلسلهٔ صفویه

چرا صفویه پس از آنکه در عصر شاه عباس به اوج قدرت رسیدند رو با انحطاط نهادند

اگر چه میان تأسیس و ارتقاء و انحطاط نهایی سلسله‌ای مثل سلسلهٔ صفویه و تولد و بلوغ و کهنسوت بشر شباهتی سطحی وجود دارد، ولی ظاهراً کافی نیست که انحطاط و انقراض سلسله‌ای را منحصر در نتیجهٔ بی‌وفی و سرسود شدن سیاستمداران آن بدانیم، و در حقیقت باید عوامل دیگری را نیز مورد مطالعه قرار دهیم، زیرا، همان‌چنانکه گفتیم، علل انحطاط سلسلهٔ صفویه متعدد و پیچیده است.

استاد مینورسکی در مقدمهٔ اینک بر کتاب تذکرهٔ الملوك نگاشته است، عوامل مهمی را که به قیسهٔ او باعث انقراض سلسلهٔ صفویه شد از قرار ذیل میداند:

۱- از بین رفتن اساس حکومت روحانیان که شاه اسماعیل کشور خود را بر آن پایه استوار کرد و نبودن مرام مؤثر دیگری که جای آنرا بگیرد.

۲- مخالفت شدید میان عناصر قدیم و جدید در طبقات نظامی ایران.

۳- «ممالک» و «خاصه» (۲) و افزایش بیجهت «خاصه» که علاقهٔ متصدیان آنرا نسبت با امری که بآنها محول شده بود تقلیل داد.

۴- نفوذ و تحریکات حلقهٔ مادر و خواجهرسایان.

(ب) فساد شاهزادگان که در

داشتند، تا آنکه گرمی خاکسای او را جوید و بدنش به زمین افتاد. این داستان رامیتوان به عنوان مثل برای عهد صفوی بمدان مرگ شاه عباس ذکر کرد. قدرت و عقل او دورهٔ صلحی در ایران برقرار ساخت و از حیث ترقی ظاهری این کشور را به مقامی رسانید که تقریباً صدسال جانشینان او را از نتایج بی کفایتی آنها محفوظ داشت.

قابل توجه است که نظریهٔ یکی از مورخان ایرانی را در نیمهٔ قرن نوزدهم با نظریهٔ فوق مقایسه کنیم. رضاقلی خان هدایت در دنبالهٔ کتاب دروسهٔ الصفا می‌خواند، در آنجا که سخن از انحطاط و انقراض سلسلهٔ صفویه به میان می‌آید، پیش‌تر از هر بربت اسپنسر و «سوالد انشنگلر» اظهار داشت که سلسله‌ها به افراد شباهت دارند زیرا مراحلی می‌پیمایند که مطابق کودکی و بلوغ و کهنسوت در بشر است به عقیدهٔ رضاقلی خان، عهد صفوی دوران کودکی و باوغ را در زمان شاه اسماعیل اول و جانشینان بلافضل او گذرانید و در زمان شاه عباس کبیر به بلوغ رسید و دوران کهنسوت آن بعداً پیش آمد. نویسندهٔ مذکور نتیجه می‌گیرد که بعد از جلوس شاه سلطان حسین به تخت سلطنت، علامات انحطاط بلکه انقراض سلسلهٔ صفویه هر روز بیشتر نمایان شد. (۱)

مابۀ تأسف است که هیچ تاریخ مفصل و موثقی از تمام دورهٔ صفویه در دست نداریم و به همین علت نمیتوانیم چنانکه باید و شاید علل مختلفهٔ انحطاط و انقراض آن سلسله را بیان کنیم.

سلسلهٔ صفویه در زمان شاه عباس کبیر به اوج قدرت خود رسید، ولی هنگامی که این پادشاه درگذشت، دورهٔ انحطاط آن آغاز شد. سرزبان شارون نیم قرن بعد در بارهٔ این واقعه چنین میگوید، «به محض اینکه این پادشاه بنکواد درگذشت دورهٔ ترقی ایران به پایان رسید». بی‌شک این نکته تا اندازهٔ زیادی درست است، ولی باید آنرا با محسوس تبدیل و تنبیری پذیرفت اگر چه شاه عباس عظمت و جلال این کشور را بطور نمایان تجلی کرد، ولی در نتیجهٔ بعضی از اعمال خود تخم بدبختی آنرا کاشت.

چندسالی بعد از مرگ شاه عباس، دورهٔ انحطاط چنان به کندی پیش رفت که تقریباً نامحسوس بود و این نکته را ادوارد پرون چنین بیان کرده است.

«روایت مشهوری از مسلمین در دست داریم که طبق آن سلیمان، در حالیکه بر عیسی تکیه داده بود، ایستاده درگشت و آنچه از این موضوع آگاه نندندند و مدت یک سال مطابق فرمان او به ساختمان معبد اشتغال

۱- دروسهٔ الصفا ناصری، جلد هشتم بدون ذکر صفحه در چاپ اصلی

۲- ممالک یعنی ایالات و ولایات ایران و خاصه یعنی املاک سلطنتی. این اصطلاحات در زمان صفویه مرسوم بوده است.